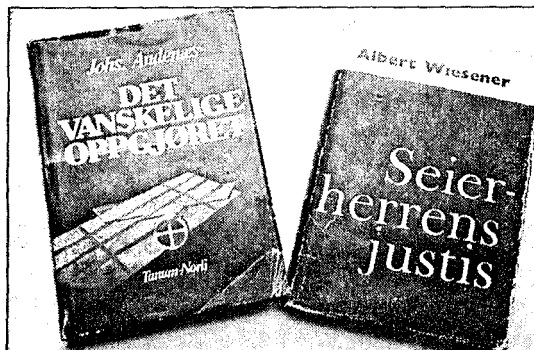

Lys over landssvikopp

(Foto: Geir Hansen)

"Det vanskelige oppgjøret" er tittelen på en bok professor John Andenæs ga ut i 1979. Han refererer til det NS-medlemmene og andre som hadde samarbeidet med tyskerne under krigen, var blitt straffet for. Det ene var for bistand til fienden under krig (straffelovens § 86), og det andre var for forsøket på avskaffe vårt folkestyre ved med ulovlige midler å erstatte det med førerstaten (straffelovens § 98).

I tillegg hadde regjeringen i London gitt ut flere såkalt provisoriske anordninger som skjerpet eller utfylte straffeloven. Høyesterett godtok etter krigen lovligheten av disse anordningene. Stortinget var satt ut av funksjon under krigen, og Høyesterett fant enstemmig at den situasjon som ble skapt ved det tyske overfallet, måtte gi Kongen og regjeringen i London rett og plikt til å ivareta landets interesser, også ved lovgivning som normalt hører under Stortinget.

Den provisoriske anordning av 15. desember 1944, senere kalt landssvikanordningen, ga grunnlaget for landssvikoppgjøret. Den var ikke blitt kunngjort før etter frigjøringen, av frykt for represalier fra nazistene, og ble siden meget omstridt.

Det var ifølge professor Andenæs fire utmerkede jurister og fremtre-

dende motstandsfolk som hadde skrevet utkastet til landssvikanordningen, sendt utkastet via Sverige over til London og så fått regjeringen der til å gi det lovs form. Tre av de fire juristene kom for øvrig til å spille meget fremtredende roller under landssvikoppgjøret.

Professor Andenæs er i det store og hele av den mening at oppgjøret hvilte på trygg rettslig grunn, og at det foregikk på en måte som datiden og ettertiden kunne være bekjent av.

Andenæs var selv blitt arrestert under tyskernes aksjon mot Universitetet i Oslo i oktober 1943 og satt i vel ett år som fange på Grini. Han var etter krigen sterkt engasjert i landssvikoppgjøret, som rådgiver for Riksadvokaten, som midlertidig dommer i Høyesterett og som medlem av et utvalg oppnevnt av regjeringen for å vurdere søknader om benådning av de straffedømte.

Høyesterettsadvokat Albert Wiesener representerer den tapende part. Han brukte tittelen "Seierherrens justis" da han i 1964 ga ut en bok om det dramaet som hadde utspilt seg i rettsalene i de første årene etter frigjøringen.

Advokat Wieseners hovedanklage er at landssvikoppgjøret var inspirert av hat og nag. Det var seierherrene

Spissrotgang - med fy-rop og spyttklyser etter seg. (Foto: Ski historielag)

som hadde gitt lovgrunnlaget, og det var seierherrene som plasserte seg selv som påtalemyndighet og som dommere.

Straffeloven av 1902 ville ifølge advokat Wiesener ha vært fullgod til et rettsoppgjør. Lovens § 86 (landsforræderiparagrafen) og § 98 (høyforræderiparagrafen) kunne brukes mot de ledende medlemmer av Nasjonal Samling og mot angivere og torturister m. fl. De små skulle man ha latt løpe.

Quislings statskupp 9. april 1940 ble rammet av den militære straffelov, også av 1902, som ga innvilgt dødsstraff for krigsforræderi og blottstillelse av krigsmakten.

Landssvikanordningen var derfor unødvendig, den var for omfattende og den var ulovlig. For ingen nødrett ga en regjering fullmakt til å gi lover med tilbakevirkende kraft, noe advokat Wiesener mente at landssvikanordningen hadde fått.

Wiesener hadde under krigen brukt sitt kjennskap til tysk språk og juss som forsvarer for norske motstandsfolk som var stilt for tysk krigsrett, med dødsdom som den sannsynlige utgang. Han ble selv ar-

restert etter krigen. Han var ikke medlem av NS, men stod tiltalt for to radiokaserier som han etter oppfordring av den gamle ledelsen hadde holdt i NRK sommeren 1940. Han hadde ment at krigen mellom Norge og Tyskland var slutt, at tyskerne nå engang var her, og at vi fikk innrette oss etter det. For sine to kaserier ble han anklaget for landssvik og fikk i 1948 en dom på 6 måneder som ble ansett sonet ved de 4 måneder han hadde tilbrakt i fengsel sommeren 1945.

Slik begynte det i Follo

Skal man få et stemningsbilde av de par første årene etter krigen, skal man gå til avisene. De forteller hva folk var opptatt av og ville lese om. Og det var landssvikoppgjøret.

Så også Østlandets Blad. Rettsreferater fra oppgjøret ble slått stort opp og fulgt med den største interesse. Referatet fra bare en enkelt landssviksaksak opptok 4 1/2 spaltenmeter, fra en annen 4 meter.

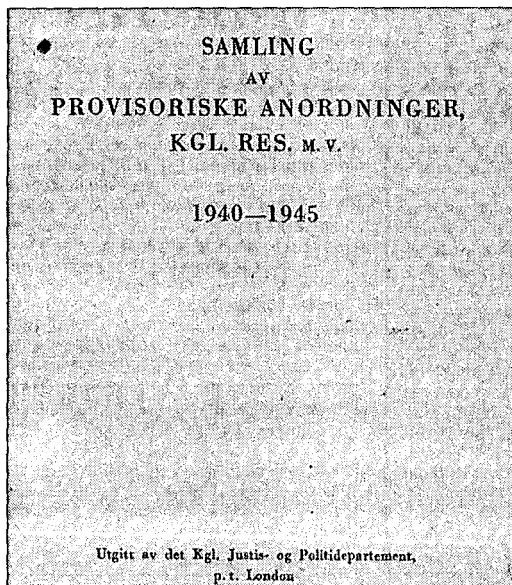
Østlandets Blad skal gjennom sine

referater være vår lokale guide gjennom disse dramatiske årene, år som for alltid vil være risset inn også i vår lokalhistorie.

Men først skal vi gi ordet til forfatteren Kjell Haug. Han for-

7. mai 1945. Hastig oppbrudd fra NS-kontoret. (Foto: Forsvarsmuseet)

gjøret i Follo

(Foto utlån' len Nicola

teller i sin bok "Terningkast" (Gylendal 1978) om hvordan han som guttunge opplevde freden da den kom til Follo 8. mai 1945: Den merkelige freden. Den alle hadde snakket og drømt om. FREDEN. Det

gikk mange rykter. Nasistene skulle samles inn. Flere av stornasistene stakk av. De ble forfulgt. Gutta på skauen passet på. Storøyde hørte vi at en var innhentet og skutt. Skutt i magan, ble det sagt. Ja, han levde, men

skutt i magan. Nå fikk de igjen. Det var plutselig folk overalt. Folk med våpen. Noen med belter og store pistoler. Andre med korte, rare våpen. Stenguns ble de kalt. Stenguns, vi svette ved navnet. Fantest det farligere saker til i verden. Mange kom fram i vindjakker og lange nikkers. Nasistene skulle hentes. Ja, rett og slett samles opp, vises fram. Uklart forstod vi at en slags hevners time var kommet. Ordet gikk fra munn til munn. "Dem blir kjørt til realskolen - der skal dem snauklippes." Det var budstikka. Men var det mulig? Torde noen gjøre det? Jo da, lastebil på lastebil svingte opp på skoleplassen med sin levende last. Mange ble møtt med fyord og spytting. Vi så oss om. Så rart. Det var sinte voksne fjes å se overalt. Din jævla nasist. Di tyskertus. Ingen sparte på konfekten. Jo, mange gjorde det - til å begynne med. Men uten hår, snauklipt som mange ble, og vist fram for mengden - steg ropet: "Korsfest! Korsfest!" Vi

ble også med. Barnet lærte at noen kunne og skulle fornædres. De uten hår var ikke lenger mennesker. De var nasister.

De ledende NS-folkene i Follo ble ifølge Østlandets Blad hentet i løpet av de par første dagene etter 8. mai. Grunnlaget for avhenting var lister utarbeidet av Hjemmefronten selv eller av norske myndigheter i Sverige og i England.

På Realskolen i Ski var det et veldig innrykk. Arresterte fra Oppegård, Kolbotn, Svartskog, Nordby, Kråkstad og Ski var blitt ført til skolen og underkastet de første forhør her. De mest fremtredende ble dagen etter kjørt til Bjørnebekk kursted i Ås hvor de inntil videre skulle oppholde seg. Bjørnebekk som var blitt bygget med plass for 60 mannlige pasienter i 1939, måtte nå huse 300 menn og kvinner.

Hendingene 8. og 9. mai må ha skremt Østlandets Blads redaktør. Avisen hilste 11. mai Milorg velkommen! Men avisen fant det samme dag nødvendig å understreke at friggjoringens lykkefølelse ikke mät-

te gi seg utslag i hevngrjerrig foretaksomhet av noen art eller i stygge og ukjærlige ord. Hevnen hørte høyere makter til. Det burde vi minne både oss selv og andre om i di- dunderlige vårdagene.

15. mai fant politisjefen i Ski det nødvendig å rykke ut med en advarsel til befolkningen: En vil sterkt poengtere følgende:

Aksjonen som har vært ført i disse dager, bør nå i høyere grad gå ut på å beskytte de uskyldige enn å ramme de større og mindre syndere.

Der finnes familier som har hatt sorte får, som har brakt sine sorg og lidelser gjennom år.

Sorg nå for all del for at slike familier ikke blir pålagt større lidelser enn de allerede har hatt.

Ledelsen i Milorg-området fulgte opp med en kunngjøring i Østlandets Blad samme dag:

Vi innskjerper oppfordringen til publikum om å forholde seg rolig og vise disiplin. Håndgripeligheter fra befolkningens side vil ikke bli tålt og vil - om nødvendig - bli hindret med våpenmakt.

